Komitet Redakcyjny
Sławomir Kaczmarek (przewodniczący)
Zygmunt Babiński, Katarzyna Domańska, Grzegorz Kłosowski
Andrzej Prószyński, Marlena Winnicka, Jacek Woźny
Ewa Zwolińska, Grażyna Jarzyna (sekretarz)

Recenzent
Elżbieta Rudnicka-Fira

Projekt okładki i ilustracje
ArtStudio

Redaktor
Beata Królicka

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz 2014

Utwór nie może być powielany i rozpowszechniany w całości ani we fragmentach
bez pisemnej zgody posiadacza praw autorskich

ISBN 978-83-7096-989-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
(Członek Polskiej Izby Książki)
85-092 Bydgoszcz, ul. Ogińskiego 16
tel./fax 52 32 36 755, 32 36 729, mail: wydaw@ukw.edu.pl
http://www.wydawnictwo.ukw.edu.pl
Rozpowszechnianie 52 32 36 730
Poz. 1557. Ark. wyd. 24

Spis treści

Małgorzata Święcicka
Słowo wstępne 9

I. WPROWADZENIE

Małgorzata Święcicka
Architektura – koncepcja badań lingwistycznych 15

II. ARCHITEKTURA Z PERSPEKTYWY JĘZYKOWO-KULTUROWEJ

Gerard Guźlak
Zwierzęta w niszach okiennych oraz rzeźbach kamiennych Kłodzka 29
Aleksandra Norkowska
Obraz przestrzeni architektoniczno-urbanistycznej w polskich leksykonach wieku oświecenia 38
Monika Peplińska-Narloch
Most w przestrzeni językowo-kulturowej (na materiale frazeologicznym) .. 47
Ewa Sławkowa
Miasto we frazeologii. Rozpoznanie wstępne 62

III. ARCHITEKTURA Z PERSPEKTYWY ONOMASTYCZNEJ

Kinga Banderowicz
Architektura namingowa: relacje między nazwą własną a marką 77
Henryk Duszyński-Karabasz
Zmiany w urbanonimii Nakła nad Notecią (na przykładzie polskich i niemieckich nazw ulic i placów) 91
Iwona Pałucka-Czerniak, Magdalena Jurewicz-Nowak
Określenie przestrzeni w protokołach sądowych na materiale *Czerwonej Księgi* Mysłowic (XVI-XVIII w.) 100
Anna Piotrowicz, Bogdan Walczak, Małgorzata Witaszek-Samborska
Potoczna onimia miejska w świadomości studentów poznańskiej polonistyki 113

Ewa Rogowska-Cybulska
Obraz dawnej architektury miejskiej w etymologiach ludowych nazw miast 123
Krystyna Szcześniak
Wybrane gołdapskie nazwy miejskie świadectwem swoistej architektury społecznej i terytorialnej 140
Mirosława Wronkowska-Dimitrowa
Przestrzenno-architektoniczny kształt dawnego Torunia w obecnym i dawnym nazewnictwie miejskim utrwalony 155

IV. ARCHITEKTURA Z PERSPEKTYWY STYLISTYCZNO-TEKSTOWEJ

Maciej Adamski
Samochód jako element małej architektury – analiza i interpretacja moto- i archidyskursu 167
Magdalena Czachorowska
Architektura miasta w *Faraonie* Bolesława Prusa 177
Beata Duda
Strategie językowe w dyskursie prasowym skoncentrowanym wokół sporu o kształt Dworca PKP w Katowicach 189
Monika Gabryś-Sławińska
Obraz Warszawy w felietonach Włodzimierza Perzyńskiego („Tygodnik Ilustrowany" 1912-1919) 206
Małgorzata Gnyś-Nidecka
Cmentarze jako obszar *sacrum* i *profanum* w zapisach formalnych i różnych rejestrach języka mówionego 223
Ewa Górecka
Oswoić inne – Tokio w *Japońskim wachlarzu* Joanny Bator 245
Sylwia Iglewska
Zróżnicowanie mediewistycznej architektury zamkowej na przykładzie *Kroniki* Janka z Czarnkowa 263
Aneta Lewińska
Architektura miasta w serii podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego *Hurra!!! Po polsku* 272
Beata Morzyńska-Wrzosek
Jakości architektoniczno-urbanistyczne a proces formułowania tożsamości. Na przykładzie *Paryża* Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej 284
Halina Pelcowa
Językowa przestrzeń dużego i małego miasta w świadomości mieszkańców 299

Ewa Pytel-Bartnik
Architektura i pamięć. Przypadek Berlina w powieści Annett Gröschner *Walpurgistag* 313
Eliza Tarary
Architektura Bydgoszczy w języku *Pamiętnika gapia. Bydgoszcz, jaką pamiętam z lat 1930-1945* Zbigniewa Raszewskiego 327
Katarzyna Węgorowska
Architektoniczno-językowe wyróżniki *perły gotyku płomienistego* utrwalone w wybranych przewodnikach po Wilnie 343

V. VARIA

Marek Cybulski
Ze wsi do miasta. Obraz życia Kaszubów w komedii Jana Rompskiego *Jô chcã na swiat* 359
Agnieszka Gotówka
Stereotyp górala – mieszkańca Zakopanego 367
Monika Kresa
Różnice w repertuarach imienniczych katolików i protestantów mieszkających w Warszawie na początku XIX wieku 380
Urszula Sokólska
Piwonia, niemowa, głosy Krzysztofa Giedroycia – językowa kreacja Białegostoku lat 50. XX wieku 401
Robert Wilgocki
Współczesna gwara miejska Splitu w twórczości chorwackiej Bridget Jones 419

Słowo wstępne

Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie jest serią wydawniczą ukazującą się w Bydgoszczy od 2006 roku. Jak dotąd, oddaliśmy do rąk czytelników cztery tomy, kolejno w latach 2006, 2008, 2011 i 2012. Początkowo nie sądziliśmy, że zaproponowany pomysł badawczy przerodzi się w systematycznie wydawane monografie zbiorowe. Stąd też w pierwszym tomie badaczom (zwłaszcza lingwistom, ale też literaturoznawcom i kulturoznawcom) z różnych ośrodków akademickich w Polsce zaproponowano jedynie w sposób uogólniony dyskusję na temat różnorodnych językowo-kulturowych aspektów funkcjonowania przestrzeni miejskiej (np. różnorodnych chronologicznie, odmiennych substancjalnie, zróżnicowanych funkcjonalnie czy genologicznie), prowadzonych z wykorzystaniem różnych koncepcji teoretyczno-metodologicznych, zasadniczo bez ograniczeń w zakresie podstaw materiału badawczego. Realizacja tak postawionego problemu badawczego zaowocowała nie tylko poszukiwaniem rozwiązań metodologicznych, ale też szeregiem ciekawych prac materiałowych (m.in. na temat miejskiej polszczyzny mówionej, frazeologii miejskiej, miejskiej antroponimii i toponimii, językowego obrazu miasta i jego mieszkańców, także obrazów wykreowanych w stylu artystycznym). Z czasem, właściwie już od drugiego tomu, zaczęto uszczegóławiać dyskusję, nakierowując ją na określony problem badawczy: w drugim tomie w centrum uwagi znalazł się temat: *Język(i) w mieście, miasto w języku*, w trzecim tomie: *Przestrzeń oswojona – przestrzeń obca. Miasto w kontekście językowo-kulturowym*, w czwartym zaś: *Miasto. Wiele kultur i wiele języków.* Okazało się także, że naturalny kontekst rozważań dotyczących językowo-kulturowej przestrzeni miasta stanowi kategoria wieś, stąd też w cyklu uwzględniono analizy poświęcone wyrażonej w języku/kulturze relacji między obydwoma przestrzeniami.

Prezentowany tom piąty – obszerny, w jego skład wchodzi bowiem 30 szkiców – wpisuje się w koncepcję serii jako całości. Główny wątek badawczy brzmi: ***Architektura miasta w języku i kulturze***, choć nie rezygnuje się też z rozważań traktujących o innych jeszcze językowo-kulturowych

wyznacznikach przestrzeni miasta i jego mieszkańców. Sposób rozumienia i realizacji tematu decyduje o strukturze monografii, obejmującej kilka części: **I. Wprowadzenie**, **II. Architektura z perspektywy językowo-kulturowej**, **III. Architektura z perspektywy onomastycznej**, **IV. Architektura z perspektywy stylistyczno-tekstowej** oraz **V. Varia**. Tytuły poszczególnych działów wskazują na przynajmniej kilka teorii i metod (właśnie owych perspektyw), przyjętych przez humanistów do opisu nadrzędnej kategorii znaczeniowej ARCHITEKTURA, a na ich temat pisze Małgorzata Święcicka we wprowadzeniu. Choć autorka skupia uwagę na roli semantyki strukturalistycznej oraz metod językoznawstwa kulturowego w analizie danego pola leksykalno-semantycznego, zakłada też, że w opisie można sięgać po inne jeszcze metody i narzędzia językoznawcze, np. po nowatorskie koncepcje onomastyki, stylistyki czy tekstologii. Realizację koncepcji badaczki, w określonym, co oczywiste, zakresie przynoszą szkice pogrupowane w poszczególnych działach. Ich treści, najogólniej rzecz ujmując, potwierdzają, że język to doskonały interpretator rzeczywistości, w tym wypadku obiektów architektonicznych tak istotnych w kształtowaniu przestrzeni miasta czy wsi.

Nazwy obiektów architektonicznych, zarówno budowli, jak i obiektów małej architektury czy różnorodnych detali architektonicznych utrwalają dane słownikowe, stają się one nadto komponentem wielu stałych jednostek językowych, wzbogacając jednocześnie zasób frazeologii miejskiej. Z perspektywy językowo-kulturowej badacze analizują rzeźby kamienne oraz nisze okienne (Gerard Guźlak), obrazy przestrzeni architektoniczno-urbanistycznej w polskich leksykonach wieku oświecenia (Aleksandra Norkowska), miasto we frazeologii (Ewa Sławkowa) oraz jednostki frazeologiczne konstytuowane przez określenie konkretnej budowli – mostu (Monika Peplińska-Narloch).

Architektoniczne ukształtowanie miasta znakomicie odbija się we wszelkich faktach natury onomastycznej. Autorzy szkiców dowodzą, że nazewnictwo miejskie, w tym to funkcjonujące w świadomości mieszkańców miasta, stanowi ciekawe świadectwo architektury, pozostającej pod wpływem różnorodnych czynników, m.in. historycznych, społecznych, terytorialnych. Z perspektywy onomastycznej szczegółowo rozważane problemy obejmują przestrzenno-architektoniczne ukształtowanie Nakła nad Notecią (Henryk Duszyński-Karabasz), dawnego Torunia (Mirosława Wronkowska-Dimitrowa), Gołdapi (Krystyna Szcześniak) oraz Mysłowic (Iwona Pałucka-Czerniak i Magdalena Jurewicz-Nowak). Szkice przynoszą nadto odpowiedź na pytanie, jak potoczna onimia miejska Poznania funkcjonuje w świadomości użytkowników języka (Anna Piotrowicz, Bogdan Walczak i Małgorzata Witaszek-Samborska) oraz

jaki jest obraz dawnej architektury miejskiej w etymologiach ludowych nazw miast (Ewa Rogowska-Cybulska). Osobne miejsce trzeba przyznać rozważaniom Kingi Banderowicz, która – odwołując się do znaczenia architektury jako kompozycji, układu czegoś – ukazuje relacje między nazwą własną a marką (architektura namingowa).

Istotną rolę (13 szkiców), jak się okazuje, w charakterystyce pola tematycznego ARCHITEKTURA odgrywają analizy w nurcie stylistyki i tekstologii. Przyjęta w prezentowanym dziale perspektywa stylistyczno-tekstowa pozwala wyróżnić przynajmniej trzy reprezentatywne grupy artykułów. Pierwsza grupa stanowi dobre potwierdzenie faktu, że architektonicznie ukształtowana przestrzeń miasta stanowi ważny element stylizacji w tekstach artystycznych. Magdalena Czachorowska pisze na temat architektury miasta w *Faraonie* Bolesława Prusa, Ewa Górecka rekonstruuje obraz Tokio w *Japońskim wachlarzu* Joanny Bator, obrazowanie Berlina w powieści Annett Gröschner *Walpurgistag* przybliża Ewa Pytel-Bartnik, z kolei Beata Morzyńska-Wrzosek rozważa relację między architekturą a procesem formułowania tożsamości na przykładzie *Paryża* M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, a Eliza Tarary opisuje architekturę Bydgoszczy w języku *Pamiętnika gapia*... Z. Raszewskiego. Do drugiej grupy zaliczyć można szkice, powstałe na materiale innych jeszcze stylowo (np. styl publicystyczny), gatunkowo (np. podręcznik, przewodnik), chronologicznie (np. średniowieczna kronika), substancjalnie (wypowiedzi mówione) typów tekstów. Różne obiekty architektoniczne (m.in. samochód, dworzec, cmentarz, zamek) czy w ogóle szerzej widziana architektoniczna przestrzeń miejska stanowią ważny – poddający się analizie lingwistycznej – element struktury różnych typów tekstów, czego dowodzą rezultaty badań: Macieja Adamskiego, Beaty Dudy, Moniki Gabryś-Sławińskiej, Małgorzaty Gnyś-Nideckiej, Sylwii Iglewskiej, Anety Lewińskiej czy Katarzyny Węgorowskiej. Kolejną (trzecią) perspektywę stylistyczno-tekstową, godną na pewno kontynuowania, przynosi artykuł Haliny Pelcowej, poświęcony językowej przestrzeni dużego i małego miasta w świadomości mieszkańców.

W ostatnim dziale zamieszczono szkice różne, nawiązujące do kilku ważnych problemów badawczych, podejmowanych w poprzednich tomach serii. Niezwykle wartościowe badania dotyczą więc językowo-kulturowych obrazów miasta (regionu), stereotypów mieszkańców miast (regionów), nazewnictwa miejskiego czy gwary miejskiej. Na te tematy piszą Marek Cybulski (obraz życia Kaszubów), Agnieszka Gotówka (stereotyp górala – mieszkańca Zakopanego), Monika Kresa (warszawska antroponimia), Urszula Sokólska (językowa kreacja Białegostoku) oraz Robert Wilgocki (literacka kreacja gwary miejskiej Splitu).

Jak dowodzi powyższy przegląd, zaproponowany w tomie piątym sposób postrzegania językowo-kulturowej przestrzeni miasta przez pryzmat jego architektoniczno-urbanistycznego ukształtowania spotkał się z wielkim zainteresowaniem badawczym. Na pewno badaczom, choć w części, udało się udowodnić, że kategoria architektura ma swoje wyróżniki na płaszczyźnie języka/kultury, w warstwie onomastycznej i pełni istotne funkcje stylistyczno-tekstowe. W tym dowodzeniu, co szczególnie cieszy, znów spotkały się głosy wybitnych badaczy problematyki „miejskiej" z głosami badaczy młodych, także doktorantów.

Tom piąty, tak samo jak poprzednie, kierujemy nie tylko do środowisk naukowych. Mamy nadzieję, że zainteresuje on szersze grono odbiorców, np. osoby rozmiłowane w sztukach plastycznych czy mieszkańców miasta na co dzień obcujących z architekturą swojego miasta.

Na zakończenie warto zasygnalizować, że naszym celem jest kontynuacja „miejskiej" serii; już dziś możemy zapowiedzieć, że w następnych tomach interdyscyplinarne dyskusje dotyczyć będą dwóch ważnych aspektów funkcjonowania przestrzeni miasta/wsi: po pierwsze: *Transport miejski/wiejski w języku i kulturze*, po drugie: *Przyroda miasta/wsi w języku i kulturze.*

Małgorzata Święcicka

Bydgoszcz, w lipcu 2014 roku

I

WPROWADZENIE